

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

JK m.fl. ./ riksåklagaren ang. grovt bedrägeri m.m.

(Svea hovrätts dom den 7 mars 2013 i mål nr B 701-12)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse. Jag vill anföra följande i frågan om prövningstillstånd.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag kan inte tillstyrka prövningstillstånd.

Bakgrund

JK är dömd för grovt bedrägeri i tre fall (åtalspunkterna 2, 4 och 6) samt för olovlig körning, grovt brott, till fängelse i ett år och sex månader.

RK är dömd för grovt bedrägeri i fyra fall (åtalspunkterna 1, 3, 4 och 5) samt för ett fall av bedrägeri av normalgraden (åtalspunkten 8) till fängelse i två år.

De åtalade gärningarna (såvitt nu är av intresse) har huvudsakligen bestått i att JK och RK, sedan de erbjudit äldre personer olika renoveringsarbeten av sina villor, medelst vilseledande förmått målsägandena att till dem utge mellan 30 000 och 786 125 kr. Vilseledandet har bestått i att JK och RK agerat som att de företrätt ett byggföretag samt att de, med vetskap om att de saknade kunskap, förmåga och avsikt att avsluta reparationsarbetena, i vart fall på ett fackmannamässigt sätt, krävt att målsägandena skulle erlägga betalning, delvis i förskott, som inte stått i rimlig proportion till de arbeten som man planerade att utföra.

Gärningarna har bedömts som grova bedrägerier eftersom de ingått i en systematisk serie av likartade brottsliga förfaranden samt (i vissa fall) avsett betydande värde.

Vid straffvärdebedömningen har hovrätten särskilt beaktat att gärningarna avsett mycket höga belopp och att målsägandena varit äldre och särskilt utsatta. Enligt hovrätten har målsägandena utlovats professionella tjänster under falska förespeglningar om bakomliggande företag och, utan att beredas betänketid eller möjlighet att samråda med andra, skjutsats till banken för uttag av förskott. Hovrätten har särskilt betonat att ett av bedrägerierna (åtalspunkten 1) riktade sig mot en målsägande som var 88 år gammal samt avsåg det bedrägeriet ett

särskilt högt belopp – 786 125 kr – som dessutom tömde målsägandens konto på sparade medel. Enligt hovrätten har gärningarna följt i stort sett samma tillvägagångssätt och varit mycket förslaget.

Överklagandet

JK har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen bedömer gärningarna under åtalpunkterna 2 och 6 som bedrägeri av normalgraden och bestämmer påföljden till en icke frihetsberövande påföljd eller i vart fall sätter ned fängelsestraffets längd.

JK har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. Gärningarna i åtalpunkterna 2 och 6 avser värden på 46 000 kr respektive 62 500 kr. Värdena ligger långt under gränsen för grovt brott och gärningarna kan sedda var för sig inte vara att bedöma som grova brott även om målsägandena varit äldre personer. Domstolarnas bedömning att varje enskilt brott ska bedömas som grovt med hänsyn till att det ingått i en ”systematisk serie” av brott är felaktig. Det kan ifrågasättas om tre brott är att anse som en ”systematisk serie”. Det samlade straffvärdet för brotten i åtalpunkterna 2, 4 och 6 torde inte överstiga ett års fängelse. Vidare ska beaktas att JK den 27 oktober 2009 dömts till fängelse fyra månader, vilket vid straffmätningen bör föranleda en straffreduktion med i vart fall ett par månader. Slutligen ska vid val av påföljd beaktas JKs höga ålder och den långa tid som förflutit sedan brotten begicks.

JK har som skäl för prövningstillstånd anfört bl.a. följande. Praxis när det gäller rubricering och straffmätning av flera likartade brott är inte entydig och hovrättens bedömning ger anledning till frågor som bör bli föremål för Högsta domstolens prövning. Det är främst tre frågor som synes ha prejudikatintresse

- 1) Under vilka omständigheter är det tillåtet/lämpligt att ett bedrägeribrott placeras i en högre svårhetsgrad uteslutande pga. att det har begåtts vid sidan av andra brott av likartat slag?
- 2) Är ”systematiskt tillvägagångssätt” en brottsintern försvarande omständighet som kan beaktas då bedrägeribrottet placeras i viss svårighetsgrad och vad ska i så fall förstås med detta uttryck?
- 3) Hur ska straffvärdet beräknas då flera brott av olika svårhetsgrad läggs samman och där vissa brott har placerats i en högre svårighetsgrad enbart pga. ett samband med övriga brott?

RK har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen bedömer gärningarna i åtalpunkterna 3, 4 och 5 som bedrägeri av normalgraden. Han har under alla förhållanden yrkat strafflindring, i första hand en icke frihetsberövande påföljd och i andra hand ett väsentligt kortare fängelsestraff.

RK har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. RK har givits en alltför central roll i gärningarna. Det finns skäl att bedöma hans handlande som mindre allvarligt och därigenom rubricera gärningarna som brott av

normalgraden. RK bestrider att det varit fråga om någon ”serie” av brott han deltagit i. Påståendet från åklagarens sida om att brottsligheten utgjort en serie av systematiska brott saknar uttryckligt stöd i lag och är följaktligen i sig inte en straffskärpningsgrund. Rimligt är dessutom att det första brottet inte kan ingå i ett sådant påstående. Vad gäller övriga gärningar hänger dessa inte ihop vare sig tids- eller platsmässigt. Under alla förhållanden bör påståendet om ”seriebrottslighet” värderas med mycket stor försiktighet. Straffvärdet är mycket lägre än vad domstolarna kommit fram till.

Skälen för min inställning

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Målet i Högsta domstolen gäller främst om ett antal bedrägeribrott (tre respektive fyra brott) bör rubriceras som grovt bedrägeri eller som bedrägeri av normalgraden.

I straffbestämmelsen om grovt bedrägeri, 9 kap. 3 § brottsbalken, anges ett antal omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömande av om ett bedrägeribrott är grovt. Dessa omständigheter är om gärningsmannen missbrukat allmänt förtroende eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

I praxis tillämpas en riktlinje för tolkningen av ”betydande värde”, som innebär att gränsen går vid cirka fem prisbasbelopp (vid tiden för i målet aktuella gärningar cirka 210 000 kr), möjligen något högre (se bl.a. prop. 1975/76:42 s. 23 och Nils Jareborg och Sandra Friberg, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 201).

Som exempel på en gärning av ”särskilt farlig art” anges i förarbetena den omständigheten att bedrägeriet riktat sig mot allmänheten eller annars mot en större personkrets. Andra omständigheter av betydelse är att bedrägeri begås systematiskt (NJA 1982 s. 645) eller yrkesmässigt och att ett bedrägeri utmärks av särskild förslagenhet (se Jareborg och Friberg, a.a., s. 201).

Hurivida ett bedrägeribrott är grovt ska göras efter en helhetsbedömning (se bl.a. NJA 1989 s. 810 och NJA 2007 s. 973). De försvårande omständigheterna som anges i paragrafen är endast vägledande exempel. Ett bedrägeri är inte nödvändigtvis grovt därför att någon av de angivna kvalifikationsgrunderna är för handen. Å andra sidan kan omständigheter som inte särskilt räknas upp i lagen medföra att brottet rubriceras som grovt.

Högsta domstolen har dock i ett antal avgöranden betonat att man av legalitetsskäl bör vara försiktig med att döma för grovt brott utan (värderingsmässigt) stöd i en förefintlig uppräkningslista av omständigheter (se Petter Asp m.fl., Kriminalrättens grunder, 2010, s. 32 och NJA 1994 s. 732, NJA 1999 s. 25 och NJA 1999 s. 380).

Beträffande ett par av de i målet aktuella gärningarna har hovrätten i rubriceringsfrågan fäst särskilt avseende vid att gärningarna avsett betydande värde. Beträffande övriga gärningar har hovrätten som skäl för att rubricera brotten som grova bedrägerier lagt särskild vikt vid att gärningarna ingått i en serie av systematiska brott (mot äldre personer). Till skillnad från t.ex. grovt tagande av muta eller grovt givande av muta (10 kap. 5 c § brottsbalken) och grovt skattebrott (4 § skattebrottslagen [1971:69]) saknas beträffande bedrägeri särskild reglering i lagtexten om vad som ska gälla vid systematisk brottslighet.

Högsta domstolen har i ett par avgöranden bedömt bedrägeribrott som grova brott då bedrägerier mot samma person har bedrivits systematiskt under lång tid (se bl.a. NJA 1982 s. 645 och NJA 1982 s. 863). I NJA 2007 s. 973 åberopade Högsta domstolen som argument för att den upprepade, samlade brottsligheten (25 månatliga bedrägerier mot en socialförvaltning) inte skulle rubriceras som grovt bedrägeri att det inte fanns något stöd för att den åtalade personen redan från början hade handlat enligt en brottsplan eller i övrigt någon grund för att de inledande gärningarna skulle kunna ses som delar av ett systematiskt brottsligt förfarande. (Se också NJA 2012 s. 886.)

I detta mål har gärningsmännen upprepat ett antal mycket välplanerade gärningar på ett identiskt, eller i vart fall likartat, sätt. Gärningarna har riktat sig mot äldre människor och präglats av stor förslagenhet. Även om uttalade hot inte har förekommit har målsägandena i den mycket utsatta situationen inte haft något annat val än att omedelbart betala gärningsmännen vad de fordrat. Brotten måste ha förberetts noggrant. Det har inte varit fråga om någon tillfällighetsbrottslighet. Det har inte heller vid något tillfälle varit fråga om mindre belopp. Samtliga dessa omständigheter bör enligt min uppfattning vid en samlad bedömning innebära att gärningarna kan anses ha varit av särskilt farlig art och föranleda att varje brott bör kunna rubriceras som grovt bedrägeri.

Enligt min uppfattning vore det i och för sig av vikt för rättstillämpningen med vägledande uttalanden av Högsta domstolen när det gäller vad som ska avses med systematisk brottslighet och vilken betydelse för rubriceringsfrågan den omständigheten att ett bedrägeribrott ingått i en serie likartade brott bör ha. Vidare erfordras klargörande uttalanden om under vilka förhållanden det första brottet i en sådan serie ska rubriceras som grovt brott.

Hur problemen med att bedöma systematiska brott ska hanteras har under senare tid belysts i doktrinen (se bl.a. Martin Sunnqvist, SvJT 2011 s. 495-516 och SvJT 2012 s. 58-61 och Magnus Ulväng, SvJT 2011 s. 1036-1049 och SvJT 2012 s. 62-63).

Samtidigt måste beaktas att regeringen den 28 juni 2012 givit en särskild utredare i uppdrag att undersöka om det finns ett behov av att stärka det straffrättsliga skyddet för egendom och föreslå de författningsändringar som det finns anledning till (Dir. 2012:73). Utredaren ska bl.a. ta ställning till om sådana omständigheter som att brottsligheten haft systematiska inslag, t.ex. vid bluffakturor, bör få större betydelse för brottsrubriceringen av förmögenhetsbrotten. Utredaren ska också överväga behovet av förändringar i straffskalorna för förmögenhetsbrotten. Uppdraget ska redovisas senast den 20 december 2013. Beroende på vad utredaren föreslår i denna del kan ett avgörande av Högsta domstolen komma att snabbt bli inaktuellt.

Till detta kommer att i målet aktuella gärningar utöver de systematiska inslagen inbegriper ett flertal andra försvårande omständigheter, såsom att varje brott präglats av stor förslagenhet och riktat sig mot äldre, utsatta personer. Detta innebär att det här målet får anses mindre väl lämpat för en prövning av vilken betydelse det ska ha vid bedömningen av ett bedrägeribrotts rubricering och straffvärde (jfr 29 kap. 2 § 6 brottsbalken) att brottet utgjort led i en brottslighet som utövats systematiskt.

Någon annan fråga av prejudikatintresse finns enligt min bedömning inte i målet.

Mot denna bakgrund kan jag inte tillstyrka prövningstillstånd.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med utvecklande av talan och bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm

Västerorts åklagarkammare i Stockholm (AM-167008-08)